

ویژگی‌های آموزشی اثربخش

قدرت الله بیابان‌گرد

کارشناس تربیت بدنی - خمین

آموزش اثربخش، به خاطر پیچیدگی امر آموزش و تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان، شبیه یک جوراب «تک سایز و مناسب همه» نیست. (دیاز، ۲۰۰۱)^۱ معلمان باید بر انواع دیدگاه‌ها و راهبردها تسلط داشته، در استفاده از آن‌ها، انعطاف‌پذیر باشند. این موضوع مستلزم دو نکته کلیدی است: (۱) دانش و مهارت‌های حرفه‌ای و (۲) تعهد و انگیزش.

دانش و مهارت‌های حرفه‌ای

معلمان اثربخش، بر موضوع اصلی و مهارت‌های آموزشی تسلطی قابل قبول دارند. آن‌ها از راهبردهای آموزشی روش‌های تدوین هدف، برنامه‌ریزی آموزشی و روش‌های مدیریت کلاس به خوبی استفاده می‌کنند. آن‌ها می‌دانند چگونه انگیزه ایجاد کنند، ارتباط برقرار سازند و به طور مؤثر دانش‌آموزان متعلق به زمینه‌های غیر گنگی مختلف، کار کنند. این معلمان، هم‌چنین، به سطح استفاده مناسب از فناوری در کلاس درس واقف‌اند.

مهارت در موضوع اصلی: در دهه گذشته، در اغلب تحقیقات، دانش‌آموزان یکی از ویژگی‌های معلمان اثربخش داشتن مهارت در موضوع درس ذکر کرده‌اند. داشتن درک فکورانه، انعطاف‌پذیر و مفهومی از موضوع اصلی، برای اثربخش بودن، مهم‌تر از حفظ کردن حقایق محض، اصطلاحات و مفاهیم کلی است. هم‌چنین لازم است که معلمان در زمینه سازمان دادن اندیشه‌ها، ارتباط برقرار کردن بین اندیشه‌ها، روش‌های اندیشیدن و بحث کردن، الگوهای تغییر در یک رشته علمی، عقاید مختلف در مورد یک رشته علمی، و توانایی انتقال باورها از یک رشته به رشته علمی دیگر، آگاهی داشته باشند.

ویژگی‌های معلمان اثربخش

تدوین هدف و مهارت‌های برنامه‌ریزی آموزشی: معلمان اثربخش خواه‌سازنده‌گرا، خواه‌سنت‌مدار، بدون برنامه‌ریزی و آمادگی وارد کلاس درس نمی‌شوند. آن‌ها اهداف بالایی برای آموزش خود در نظر گرفته، برنامه‌هایی را برای رسیدن به آن اهداف سازمان می‌دهند. (پینتریچ^۵ و شانک، ۲۰۰۲) این معلمان هم‌چنین ملاک‌های مشخصی برای موفقیت‌ها در نظر می‌گیرند. آن‌ها برای برنامه‌ریزی آموزشی وقت قابل توجهی صرف کرده، دروس خود را به گونه‌ای سازمان می‌دهند تا یادگیری دانش‌آموزان را به حداکثر ممکن افزایش دهند. آن‌ها به همان اندازه که برنامه‌ریزی می‌کنند، در مورد این که چگونه می‌توانند یادگیری را چالش‌انگیز و جذاب کنند نیز اندیشه و تأمل می‌کنند.

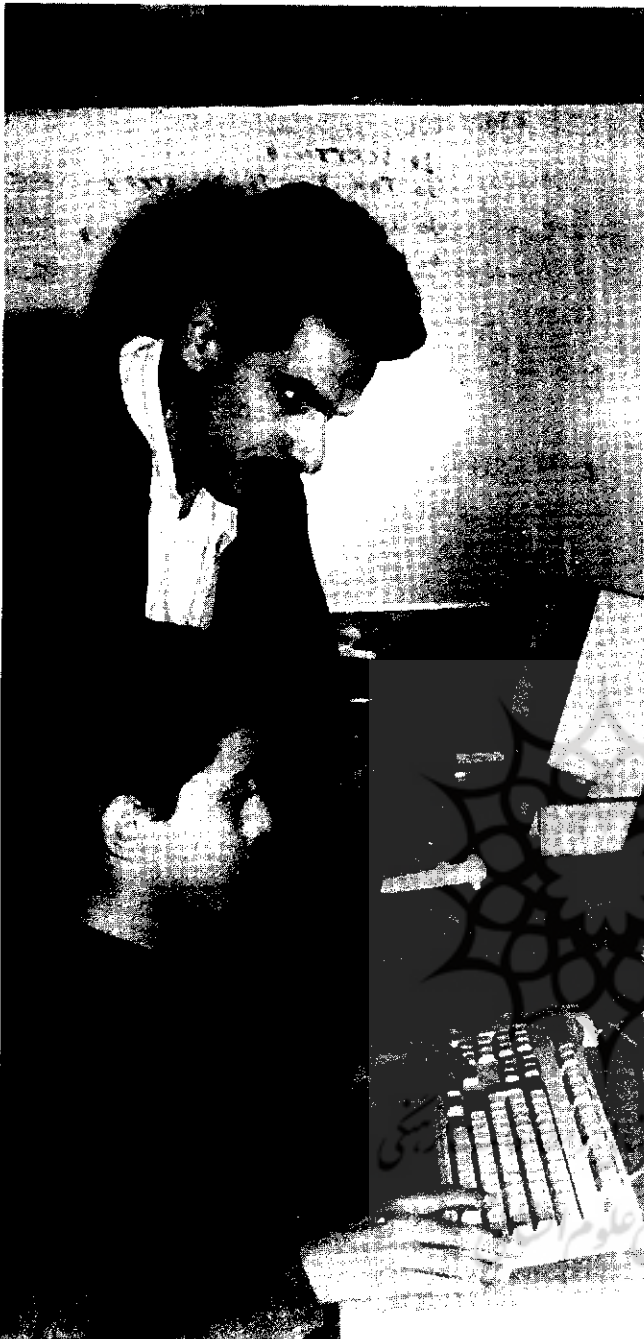
مهارت‌های مدیریت کلاس درس: یک ویژگی مهم دیگر معلمان اثربخش این است که قادرند کلاس را به عنوان یک کل منسجم که با همدیگر کار می‌کنند اداره کرده، آن را به سمت انجام تکالیف کلامی سوق دهند. معلمان اثربخش محیطی را فراهم می‌سازند که در آن، یادگیری می‌تواند صورت پذیرد. برای ایجاد چنین محیط یادگیری بهینه‌ای، معلمان به خزانه‌ای

راهبردهای آموزشی: در فلسفهٔ تعلیم و تربیت ویلیام جیمز و جان دیویی، اصل سازنده‌گرایی^۲ محور آموزش محسوب می‌شود. سازنده‌گرایی بر این مسئله تأکید دارد که افراد، دانش و درک خود را فعالانه می‌سازند. در دیدگاه سازنده‌گرایی، معلمان نباید تلاش کنند اطلاعات را به آسانی وارد ذهن کودکان نمایند، بلکه، کودکان باید تشویق شوند تا دنیای خود را کشف کنند، دانش جست و جو کنند، تأمل کنند و به طور انتقادی فکر کنند. امروزه روند اصلاحات آموزشی، به طور روزافزون، به سمت آموزش با چشم‌اندازی سازنده‌گراست. آن‌چه تاکنون در آموزش و پرورش متداول بوده، این است که دانش‌آموزان فراگیرانی منفعل‌اند که باید اطلاعات مرتبط و نامرتب را طوطی‌وار حفظ کنند.

سازنده‌گرایی هم‌چنین بر همکاری^۳، یعنی تلاش مشترک کودکان برای دانستن و فهمیدن، تأکید دارد. (گاوین، ۲۰۰۴) یک معلم با فلسفهٔ آموزش سازنده‌گرا، کودکان را مجبور نخواهد کرد اطلاعات را طوطی‌وار حفظ کنند، بلکه به آن‌ها فرصت‌هایی خواهد داد که به طور معنی‌داری دانش را ساخته، مواد آموزشی را درک کنند.

با وجود این، هر کسی دیدگاه سازنده‌گرایی را نمی‌پذیرد. برخی از مریبان سنتی اعتقاد دارند که معلم باید یادگیری کودکان را بیش از آن‌چه در دیدگاه سازنده‌گرا مطرح است، جهت‌داده، کنترل کنند. آن‌ها هم‌چنین باورند که سازنده‌گرایان اغلب بر تکالیف تحصیلی مدارس انتظارات بسیار بالایی برای به‌سرفرت کودکان دارند. برخی متخصصان روان‌شناسی تربیتی معتقدند چه شما از روند کنونی اصلاحات آموزشی پیروی کرده، بیش‌تر از چشم‌انداز سازنده‌گرایی آموزش دهید و چه رویکرد آموزشی سنت‌مدار را بپذیرید، باید یک معلم اثربخش باشید. در این جا، مهم‌ترین ویژگی‌های معلمان اثربخش اختصار شرح داده می‌شود.

از راهبردها برای برقراری قواعد و روش‌ها، سازمان‌دهی گروه‌ها، نظارت کردن بر فعالیت‌های کلاس درس، و رسیدن به رفتارهای نامناسب برخی از دانش‌آموزان، نیاز دارند (آلگوزین وکی، ۲۰۰۲)

مهارت‌های انگیزشی: معلمان اثربخش برای خودانگیز شدن دانش‌آموزان در یادگیری، راهبردهای خوبی دارند. روان‌شناسان تربیتی به طور فزاینده‌ای معتقدند که برای خودانگیزختگی به بهترین وجه با تدارک فرصت‌های یادگیری در دنیای واقعی صورت می‌گیرد و از سطح دشواری و بازگشت بهینه‌ای برای هر دانش‌آموز برخوردار است. معلمان اثربخش می‌دانند که دانش‌آموزان زمانی تحت انگیزش قرار می‌گیرند که انتخاب‌های آن‌ها در مسیر علایق شخصی‌شان صورت می‌پذیرد. چنین معلمانی به دانش‌آموزان فرصت می‌دهند در مورد برنامه‌ها و طرح‌های خلاقانه و متفکرانه‌اندیشه کنند. (رانکو ۷، ۱۹۸۹)

مهارت‌های ارتباطی: مهارت‌های صحبت کردن، گوش دادن، غلبه بر موانع ارتباط کلامی، آگاهی از ارتباطات غیرکلامی دانش‌آموزان و حل سازنده تعارضات نیز به آموزش اثربخش ضروری است. مهارت‌های ارتباطی نه تنها در آموزش، بلکه در تعامل با والدین نیز اهمیت دارند. معلمان اثربخش هنگام صحبت کردن با دانش‌آموزان، والدین، مدیران و دیگر افراد، از مهارت‌های ارتباطی خوبی استفاده می‌کنند، کم‌تر انتقاد می‌کنند و دارای سبک ارتباطی جرئت مندانه به جای پرخاشگرانه‌اند. معلمان اثربخش هم‌چنین برای ارتقای مهارت‌های ارتباطی دانش‌آموزان کار می‌کنند. این موضوع با توجه به این که اغلب کارفرمایان به دنبال استخدام افرادی‌اند که مهارت‌های ارتباطی خوبی داشته باشند، بسیار مهم است.

مهارت‌های فناورانه: فناوری لزوماً به تنهایی نمی‌تواند توانایی یادگیری دانش‌آموزان را افزایش دهد. برای ایجاد محیط‌های مناسب یادگیری به شرایط دیگری هم نیاز است تا به یادگیری دانش‌آموزان کمک کند. (شارپ^۸، ۲۰۰۲) این شرایط عبارت‌اند از: نگرش مدیران آموزشی و حمایت آن‌ها، تبصره معلمان در استفاده از فناوری برای یادگیری، استانداردهای محتوایی و منابع

برنامه‌ریزی آموزشی، سنجش اثربخشی فناوری‌های یادگیری و تأکید بر کودک به عنوان فراگیر فعال و سازنده.

معلمان اثربخش مهارت‌های فناورانه خود را گسترش داده، از رایانه‌ها به نحوی مناسب برای یادگیری در کلاس درس استفاده می‌کنند. این استفاده باید با نیازهای یادگیری دانش‌آموزان، از جمله نیاز به آماده شدن برای مشاغل فردا، که بسیاری از آن‌ها مستلزم مهارت‌های فناورانه و رایانه‌ای‌اند، سازگار باشد.

معلمان اثربخش می‌دانند که از رایانه چگونه استفاده کنند و چگونه آن را به دانش‌آموزان آموزش دهند تا بتوانند از

رایانه‌ها برای اکتشافات و نوشتن استفاده کنند، می‌توانند اثربخشی بازی‌های آموزشی و شبیه‌سازی‌های رایانه‌ای را ارزیابی کنند، می‌دانند از منابع ارتباطی رایانه‌ای، مثل اینترنت، چگونه استفاده کنند و چگونه آن را به دانش‌آموزان آموزش دهند و در مورد ابزارهای کمکی که به یادگیری دانش‌آموزان دارای ناتوانی یادگیری کمک می‌کنند، آگاهی دارند.

انجمن بین‌المللی فناوری در تعلیم و تربیت^۹ (۲۰۰۱)، استانداردهای فناوری آموزشی زیر را در حال حاضر وضع کرده است:

● استانداردهای پایه فناوری برای دانش‌آموزان، که بیان می‌کند دانش‌آموزان در مورد فناوری چه مطالبی باید بدانند و چه کارهایی با آن انجام دهند.

● استانداردهایی برای استفاده از فناوری در یادگیری و آموزش که شرح می‌دهد چگونه فناوری باید در طول یک برنامه درسی در آموزش، یادگیری و مدیریت آموزشی مورد استفاده قرار گیرد.

● استانداردهای فناوری کمک آموزشی که نظام‌ها، راه‌های دست‌یابی، رشد کارکنان، و خدمات حمایتی لازم برای تدارک استفاده مؤثر از فناوری را توصیف می‌کند.

● استانداردهایی برای سنجش و ارزشیابی فناوری مورد استفاده دانش‌آموزان، که روش‌ها و وسایل مختلف سنجش پیشرفت دانش‌آموز و ارزیابی استفاده از فناوری در یادگیری و آموزش را شرح می‌دهد.

تعهد و انگیزش

یک معلم اثربخش شدن به تعهد و انگیزش نیز نیاز دارد. تعهد و انگیزش دربرگیرنده نگرشی مثبت همراه با مراقبت از دانش‌آموزان است.

معلمان در آغاز اغلب گزارش می‌دهند که اثربخش بودن یک معلم، نیازمند وقت و تلاش فراوان است. برخی معلمان، حتی از مواردی خبر می‌دهند که می‌گویند آن‌ها از مهر تا خرداد «زندگی» ندارند. حتی ساعت‌های عصر و آخر هفته هم به کار مشغول‌اند، به علاوه، تمام ساعات را در کلاس درس می‌گذرانند، در حالی که ممکن است حقوقی که می‌گیرند در قبال کاری که انجام می‌دهند، کافی نباشد.

معلمان ممکن است در مواجهه با این مسائل، به آسانی ناکام شوند. تعهد و انگیزش کمک می‌کند تا معلمان بر

تمامی لحظات دشوار و ناکام‌کننده آموزش فائق آیند. معلمان اثربخش هم چنین به خودکارآمدی خود اعتماد داشته، اجازه نمی‌دهند هیجانات منفی انگیزه آن‌ها را کاهش دهد.

در هر شغل، می‌توان به آسانی به آن علاقه‌مند شد یا نگرش منفی نسبت به آن پیدا کرد. هم چنین، شور و شوق اولیه را می‌توان به ملالت و خستگی تبدیل کرد. معلمان اثربخش، هر روز شور و اشتیاق و نگرشی مثبت با خود به کلاس می‌برند. این ویژگی‌ها به ساختن کلاس درسی کمک می‌کنند که دانش‌آموزان خواستار آن‌اند.

تا چه حد می‌توان نگرش‌های مثبت و اشتیاق پایدار برای آموزش را پرورش داد؟ همانند دیگر حوزه‌ها و مشاغل، موفقیت، موفقیت به بار می‌آورد. بسیار مهم است که شما از موارد یا مواقعی که در زندگی شخصی یک دانش‌آموز اثر عمیقی برجای گذاشته‌اید، آگاه باشید. شاید خود شما نیز این تجربه را داشته باشید و معلمی داشته‌اید که چنین تأثیر عمیقی بر شما داشته است.

هنگامی که معلم خوبی هستید، خوب بودن شما پاداش کارتان است و احترام و موفقیت بیش‌تری در دید دانش‌آموزان خود کسب کرده، احساس بهتری در مورد تعهد خود به آموزش خواهید داشت. برای لحظه‌ای آن چه را در ذهن دارید متوقف سازید و در مورد تصوراتی که از معلمان سابق خود دارید، فکر کنید. برخی از معلمان شما احتمالاً برجسته بوده و تصویری بسیار مثبت در شما برجای گذاشته‌اند. در مطالعه‌ای که بر روی ۱۰۰۰ دانش‌آموز ۱۳ تا ۱۷ ساله صورت گرفت، شوخ طبعی، جذاب کردن کلاس درس و تسلط بر موضوع درسی، مهم‌ترین ویژگی‌هایی بودند که دانش‌آموزان برای معلمان خود فهرست کردند. ویژگی‌هایی که دانش‌آموزان مدرسه راهنمایی بیش از همه به بدترین معلمان نسبت دادند عبارت بودند از: داشتن یک کلاس خسته‌کننده، عدم توضیح روشن مطالب، و استننا قائل شدن. در نمودار شماره یک، تصور دانش‌آموزان از بهترین و بدترین معلمان آمده است.

معلمان اثربخش، دانش‌آموزان خود را دوست دارند، غالباً آن‌ها را با عنوان «دانش‌آموزانم» خطاب می‌کنند. آن‌ها واقعاً از بودن با دانش‌آموزان لذت می‌برند و وقت زیادی را برای کمک به یادگیری آن‌ها اختصاص می‌دهند. در عین حال، آن‌ها نقش خود را به عنوان یک معلم حفظ کرده، از نقش‌های دانش‌آموز متمایز می‌سازند.

۲- اغلب به خودتان از منظر دیگران بنگرید. تا جایی که می‌توانید از خود بخواهید معلم بسیار خوبی باشید. خود را در جای دانش‌آموزان تصور کنید و در مورد این که آن‌ها به شما چگونه می‌نگرند، فکر کنید. هم‌چنین، در این باره که آن‌ها برای ارتقای مهارت‌های تحصیلی و زندگی از شما چه انتظاری دارند، فکر کنید و وقت زیادی را برای ایجاد این مهارت‌ها و کمک کردن به آن‌ها صرف کنید.

۳- فهرست ویژگی‌های معلمان اثربخش را که در این مقاله بیان شده است، نزد خودتان نگه دارید. به این فهرست نگاه کنید و در مورد حوزه‌های مختلف آموزش اثربخش که می‌تواند برای شما مفید باشد، فکر کنید.

- ALGOZZINE, B. & KAY, P. (2002) EDUCATIONAL PSYCHOLOGY, ENGLEWOODCLIFFS, NJ: MERRILL.
- DIAZ, C. (2001) MULTICULTURAL EDUCATION IN THE 21st CENTURY, BOSTON: ALLYN & BACON.
- GAUVAIN, M. (2001) THE SOCIAL CONTEXT OF COGNITIVE DEVELOPMENT, NEW YORK: GILFORD.
- PINTRICH, O. & SCHUNK, D. (2002) MOTIVATION IN EDUCATION. PRENTICE HALL.
- RUNCO, B. (1989) THINKING GOES TO SCHOOL, NEW YORK: OXFORD UNIVERSITY PRESS.
- SHARP, V. (2002) COMPUTER EDUCATION FOR TEACHER, NEW YORK: MC GROW HILL.

- 1-DIAZ
- 2-CONSTRUCTIVISM
- 3-COLLABORATION
- 4-GAUVAIN
- 5-PINTRICH & SCHUNK
- 6-ALGOZZINE & KAY
- 7-RUNCO
- 8-SHARP
- 9-INTERNATIONAL SOCIETY FOR TECHNOLOGY IN EDUCATION

نمودار شماره یک - تصور دانش‌آموزان از بهترین و بدترین معلمان آن‌ها

خصوصیات بهترین معلمان

خصوصیات	کل (درصد)
داشتن حس شوخ طبعی	۷۹/۲
جذاب کردن کلاس درس	۷۳/۷
تسلط بر موضوع درسی	۷۰/۱
توضیح روشن مطالب	۶۶/۲
صرف وقت برای کمک به دانش‌آموزان	۶۵/۸
عادل بودن نسبت به دانش‌آموزان	۶۱/۸
با دانش‌آموزان شبیه افراد بالغ رفتار کردن	۵۴/۴
برقراری رابطه خوب با دانش‌آموزان	۵۴/۲
توجه کردن به احساسات دانش‌آموزان	۵۱/۹
استثنا قائل نشدن بین دانش‌آموزان	۴۶/۶

خصوصیات بدترین معلمان

داشتن یک کلاس خسته کننده	۷۹/۶
عدم توضیح روشن مطالب	۶۳/۲
استثنا قایل شدن بین دانش‌آموزان	۵۲/۷
داشتن نگرش منفی نسبت به دانش‌آموزان	۴۹/۸
داشتن انتظارات خیلی زیاد از دانش‌آموزان	۴۹/۱
برقرار نکردن رابطه با دانش‌آموزان	۴۶/۲
دادن تکالیف بسیار زیاد	۴۴/۲
سخت‌گیری زیاد	۴۰/۶
کمک نکردن و عدم توجه فردی به دانش‌آموزان	۴۰/۵
فقدان نظارت و کنترل بر کلاس	۳۹/۹

راهبردهای آموزشی

برای یک معلم اثربخش شدن

۱- آموزش اثربخش مستلزم این است که معلم مهارت‌های مختلفی داشته باشد. صرف این که در یک زمینه دانش و اطلاعات قابل قبول داشته باشیم، به موفقیت ما کمک نمی‌کند.